शोधनिर्देशक
उपप्रा. ईश्वरीप्रसाद गैरे

पं. तीर्थराम झाको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्व

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र
सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको
स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको
प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

नेत्रप्रसाद उपाध्याय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर, काठमाडौँ

२०६५

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय,
नेपाली केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुर, काठमाडौँ

मिति : २०६५/१२/

स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभाग, शैक्षिक सत्र २०५९-०६१ का छात्र **नेत्रप्रसाद उपाध्याय**ले स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पार्नुभएको **पं. तीर्थराम झाको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्व** शीर्षकको शोधपत्र स्वीकृत गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति

हस्ताक्षर

(१) प्रा. राजेन्द्र सुवेदी
(विभागीय प्रमुख ....

(२) उपप्रा. ईश्वरीप्रसाद गैरे
(शोधनिर्देशक) ....

(३) वेदव्यास उपाध्याय (निर्मोही व्यास)
(बाह्य परीक्षक) ....

शोधनिर्देशकको मन्तव्य

प्रस्तुत **पं. तीर्थराम झाको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्व** शीर्षकको शोधपत्र स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षका विद्यार्थी श्री नेत्रप्रसाद उपाध्यायले मेरा निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । परिश्रमपूर्वक तयार पारिएको यस शोधपत्रबाट म सन्तुष्ट छु र यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका निम्ति नेपाली केन्द्रीय विभागसमक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०६५/१२/७

....

(**उपप्रा. ईश्वरीप्रसाद गैरे**)
शोधनिर्देशक
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रि. वि., कीर्तिपुर
काठमाडौं ।

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र मैले स्नातकोत्तर तहको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि आदरणीय गुरु उपप्रा. ईश्वरीप्रसाद गैरेका प्राज्ञिक निर्देशनमा तयार पारेको हुँ । यो शोधपत्र तयार गर्ने सन्दर्भमा आइपरेका विभिन्न समस्या र चुनौतीहरूसँग जुध्ने प्रेरणा दिँदै सही मार्गनिर्देश गराएर अघि बढ्न उत्प्रेरित गरी आफ्ना कतिपय व्यावहारिक कार्यव्यस्तताहरूलाई थाती राखी कुशल र समुचित दिग्दर्शन गराउनु भएकोमा उहाँप्रति म हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन एवम् श्रद्धाभाव व्यक्त गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधविषयमा शोधकार्य गर्न अवसर जुटाउने नेपाली केन्द्रीय विभाग एवम् विभागीय प्रमुख प्रा. राजेन्द्र सुवेदीप्रति म हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु । प्रस्तुत शोधकार्य सम्पन्न गर्नाका लागि आवश्यक सामग्री एवम् जानकारी प्रदान गर्नुहुने शोधनायक पं. तीर्थराम झा र उहाँका बारेमा थप जानकारी उपलब्ध गराइदिनुहुने उहाँका आफन्तहरूप्रति हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु । शोधपत्र तयार गर्ने कार्यमा आफ्नो कार्यव्यस्ततालाई परवाह नगरी अमूल्य समय निकालेर समयसमयमा प्रत्यक्ष तथा साङ्केतिक निर्देशन, सुझाव तथा हौसला दिई उत्प्रेरित गर्नुहुने नेपाली केन्द्रीय विभागका सम्पूर्ण गुरुहरूप्रति कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु ।

यसरी नै आर्थिक र व्यावहारिक समस्यासँग सङ्घर्ष गर्दै आफ्नो अमूल्य श्रम र पसिना खर्चेर मेरो अध्ययनलाई यस अवस्थामा ल्याइपुऱ्याउने पिता स्व. खिमानन्द उपाध्याय र माता दीपाकुमारी उपाध्यायप्रति म आजीवन ऋणी छु । यसै क्रममा दाजुहरू धनश्याम, भरतमणि र हरिप्रसाद उपाध्यायलाई सम्झन चाहन्छु । त्यसै गरी यो शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा विविध प्रसङ्गमा सहयोग गर्ने मेरी जीवनसँगिनी हिरा उपाध्यायलाई पनि स्मरण गर्दछु । त्यसैगरी प्रस्तुत शोधकार्यमा परोक्ष तथा प्रत्यक्ष रूपमा सहयोग गर्नुहुने साथीहरू बाबुराम लम्साल, अशोक थापा, पुरुषोत्तम न्यौपाने र यस शोधपत्रको पाण्डुलिपिलाई यथासम्भव शुद्धताका साथ टङ्कन गरी प्राविधिक सहयोग गर्ने मित्र वीरेन्द्र नेपालप्रति आभार प्रकट गर्दछु ।

अन्त्यमा प्रस्तुत शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रि. वि., नेपाली केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुरसमक्ष पेस गर्दछु ।

नेत्रप्रसाद उपाध्याय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौँ

मिति : २०६५/१२/...

विषयसूची

		पृष्ठसङ्ख्या
पहिलो परिच्छेद : **शोधपरिचय**		१-५
१.१	शोधशीर्षक	१
१.२	शोधकार्यको प्रयोजन	१
१.३	विषयपरिचय	१
१.४	समस्याकथन	१
१.५	शोधकार्यको उद्देश्य	२
१.६	पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.७	शोधकार्यको औचित्य	४
१.८	शोधकार्यको सीमाङ्कन	४
१.९	सामग्रीको सङ्कलनविधि	५
१.१०	शोधपत्रको रूपरेखा	५
दोस्रो परिच्छेद : **तीर्थराम झाको जीवनी**		६-२२
२.१	जन्म र जन्मस्थान	६
२.२	नामकरण	६
२.३	बाल्यकाल	७
२.४	शिक्षादीक्षा	८
२.५	व्रतबन्ध, विवाह तथा सन्तान	९
२.६	आर्थिक अवस्था	११
२.७	स्वभाव	१२
२.८	रुचि	१३
२.९	कार्यक्षेत्र	१४
२.९.१	शैक्षिक सेवा	१४
२.९.२	धार्मिक व्यक्तित्व	१५

२.१० संस्थागत संलग्नता १५
२.११ भ्रमण १६
२.१२ सम्मान तथा पुरस्कार १७
२.१३ धारणा/मान्यता १७
२.१४ सुखदु:खका क्षणहरू १९
२.१५ लेखन २०
२.१५.१ लेखनको प्रेरणा र लेखनारम्भ २०
२.१५.२ प्रकाशित पुस्तकाकार कृति २१
तेस्रो परिच्छेद : **तीर्थराम झाको व्यक्तित्व** २३-३०
३.१ पृष्ठभूमि २३
३.२ शारीरिक व्यक्तित्व २४
३.३ व्यक्तित्वका विभिन्न पाटाहरू २४
३.३.१ साहित्यिक व्यक्तित्व २५
३.३.१.१ स्रष्टा व्यक्तित्व २५
३.३.१.२ द्रष्टा व्यक्तित्व २५
३.३.२ साहित्येतर व्यक्तित्व २७
३.३.३ जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वबीच अन्तर्सम्बन्ध २९
चौथो परिच्छेद : तीर्थराम झाको साहित्यिक यात्रा ३१-३४
४.१ साहित्यिक यात्रा ३१
४.२ तीर्थराम झाको साहित्य यात्राको चरण विभाजन ३२
पा“चौ“ परिच्छेद : तीर्थराम झाका कृतिहरूको विश्लेषण ३५-७५
५.१ पृष्ठभूमि ३५
५.२ पं. लेखनाथ पौड्यालको ‘ऋतुविचार’ समालोचनात्मक कृतिको विश्लेषण ३५
५.२.१ कृतिपरिचय ३५
५.२.२ विषयवस्तु ३६
५.२.३ भाषाशैली ६७

५.३ शुभाशुभसंस्कारादि निर्णय' कृतिको परिचय ६७
५.३.१ कृतिपरिचय ६७
५.३.२ विषयवस्तु ६८
५.४ निष्कर्ष ७५
छैटौ“ परिच्छेद : उपसंहार ७६-८०
सन्दर्भसामग्रीसूची ८१

सङ्क्षेपीकृत शब्द तथा सङ्केत

सङ्क्षिप्त रूप	–	**पूर्ण रूप**
अप्र.	–	अप्रकाशित
आई. ए.	–	इन्टरमिडिएट अफ आर्टस्
आई. कम्	–	इन्टरमडिएट अफ कमर्स
आर्. ए.	–	नेपाल वायुसेवा
आई. भी. पी.	–	इन्टरनेसनल भिजिटर प्रोग्राम
ई. सं.	–	ईस्वी संवत्
एम्. ए.	–	मास्टर अफ आर्टस्
ए. व.	–	एकवचन
क्र. सं.	–	क्रम सङ्ख्या
गा.वि. स.	–	गाउँ विकास समिति
गो. प.	–	गोरखापत्र
चौ. सं.	–	चौथो संस्करण
छै. सं.	–	छैटौँ संस्करण
डा.	–	डाक्टर
ते. सं.	–	तेस्रो संस्करण
त्रि. वि.	–	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
त्रै.	–	त्रैमासिक
दो. सं.	–	दोस्रो संस्करण
ने.रा. प्र. प्र.	–	नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान
पृ.	–	पृष्ठ
प्र.	–	प्रकाशन
प्रा.डा.	–	प्राध्यापक डाक्टर
प्रा. लि.	–	प्राइवेट लिमिटेड
बी. ए.	–	ब्याचलर अफ् आर्टस्
बी. एल्	–	ब्याचलर अफ् ल
मा.	–	मासिक
वि. सं.	–	विक्रम संवत्
स्व.	–	स्वर्गीय
सम्पा.	–	सम्पादन/सम्पादक
साप्ता.	–	साप्ताहिक
सा. प्र.	–	साझा प्रकाशन
...	–	केही अंश छोडिएको
( )	–	विकल्पबोधक
‘ ’	–	शीर्षकबोधक